

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

УДК 78.071.2:786.8

Станіслав ДИМЧЕНКО,
професор кафедри народних інструментів
Інституту мистецтв Рівненського державного
гуманітарного університету,
заслужений працівник культури України,
відмінник освіти України

Тетяна ПЕТРЕНКО,
студентка кафедри народних інструментів
Інституту мистецтв Рівненського
державного гуманітарного університету

МИКОЛА РІЗОЛЬ – ЛЕГЕНДА УКРАЇНСЬКОГО БАЯННОГО МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ (до 100-річчя від дня народження)

У статті охарактеризовано виконавську, педагогічну, методичну, редакторську та музично-громадську діяльність Миколи Івановича Різоль – патріарха українського баянного мистецтва. Обґрунтовано роль і значення баяна як академічного концертно-камерного інструмента.

Ключові слова: інструментальне мистецтво, педагогічні принципи, музично-виконавська діяльність, педагогічна майстерність.

В статье охарактеризована исполнительская, педагогическая, методическая, редакторская и музыкально-общественная деятельность Николая Ивановича Ризоля – патриарха украинского баянного искусства. Обоснована роль и значение баяна как академического концертно-камерного инструмента.

Ключевые слова: инструментальное искусство, педагогические принципы, музыкально-исполнительская деятельность, педагогическое мастерство.

The purpose of the work is to study and analyze the life and creative path of the Patriarch of Ukrainian Bayan Art, the founder of professional bayan performance in Ukraine, a famous musician, a brilliant performer, a talented teacher, a national artist of Ukraine, Professor of the National Music Academy of Ukraine by Peter Ilyich Tchaikovsky and Nikolai Ivanovich Rizol (1919-2007).

As a result of research by analyzing modern scientific monographic literature and an attempt was made to study and trace the dynamics of the growth and development of the creative work of the composer, arranger, master of transcriptions and translation of M. Risol; described M. Rizol's performing pedagogy, methodical, editorial and musical-gomad activity; the role and importance of de-

velopment of technical possibilities of the bayan as an academic concert-chamber instrument. The rich culturological dimension of creativity of the true proponent and propagandist of Ukrainian folk music is highlighted, the work of which is associated with an important ethnocultural role, revealed in the implementation of the interactive quality of the combination of bayan timbre and Ukrainian melos in massive musical consciousness.

The analyzed issues continue to further study various aspects of the development of domestic music of bayan, careful study of the artistic and stylistic features of the first professional works for the bayan, which are defined in modern musicology as opuses in the process of professionalization and academicization of this field of performing arts.

Creativity of composer, pianist-performer, to which this article is devoted, gives space for problem-searching efforts of the bayanist-musician to systematize the features of genres, means of formulation and development of images, rice, style, artistic direction from the angle of view of the traditional-artistic characteristics and peculiarities of this particular creativity.

Key words: instrumental art, pedagogical principles, musical performance, pedagogical skill.

Постановка проблеми. Розвиток баянного мистецтва, становлення вітчизняної музичної педагогіки, формування основ навчання баяністів в Україні, їхній вихід на міжнародну арену неможливо уявити без імені Миколи Івановича Різоль – талановитого педагога, видатного музиканта, патріарха українського баянного мистецтва та фундатора професійного баянного виконавства, засновника і художнього керівника першого професійного Квартету баяністів

Київської філармонії, народного артиста України (1982), професора Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, володаря «срібного диска» РАМ ім. Гнесіних (1999) [1; 3; 4; 6].

Понад 60 років творчої праці – з гарячим серцем, із повною віддачею себе педагогічному та громадянському обов'язку, завжди попереду великих подій у культурному житті – такий він увесь, «глибокий думкою, шедрий душею» Микола Різоль! Він належить до плеяди тих митців, хто вмів згуртовувати однодумців, спрямовувати і надихнути їх на нові пошуки, на піднесення вітчизняного баянного мистецтва.

Із погляду сьогодення внесок, зроблений Миколою Різольом для національної культури, не лише набуває нового змісту і нових барв, а й висуває низку нових проблем, найістотніша серед яких – осмислення його ролі у мистецькому світі України.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання становлення баянно-акордеонного мистецтва висвітлено у наукових розвідках із теорії та історії народно-інструментального мистецтва М. Булди, М. Давидова, С. Димченка, М. Імханицького, А. Сташевського, Є. Іванова, Д. Кужелева, А. Семешка, М. Черепаніна та ін. Вплив М. Різоль на розвиток вітчизняного «баянознавства» простежується у працях Ю. Акімова, С. Грінченка, Р. Вахрамєєвої, В. Князева та ін.

Мета статті – проаналізувати динаміку творчого становлення Миколи Різоль як керівника Квартету баяністів Київської філармонії, дослідити індивідуальні риси його творчості, визначити її вплив на професійне баянно-акордеонне мистецтво ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Мистецька діяльність Миколи Івановича Різоль знаменує цілу епоху українського баяна в академічній сфері, утвердженню якого він присвятив чималий відрізок свого життя як виконавець, педагог, автор численних баянних творів.

Багатьом, мабуть, відоме твердження, що «немає пісні без баяна». Хто ж він – один із перших популяризаторів цього інструмента в Україні? Це – Микола Різоль, син звичайного робітника із Дніпропетровська (нині – м. Дніпро). Народився майбутній музикант 19 грудня 1919 р. і вже з дитинства був до нестями закоханий у музику. Першим інструментом, до якого йому прищепив любов батько (бо і сам грав на ньому), стала гармоніка. Це вплинуло і на вибір юнаком майбутньої професії – у 1935 році він вступає до Київського музичного училища, де навчався впродовж 1935–1939 років. Тут Миколі поталанило з учителями: в училищі його наставником був відомий київський баяніст О. Магдик. Саме він прищепив своєму учневі професійні навички гри на баяні, поглибив його музичну культуру, розвив художній смак.

У музичному училищі Микола Різоль потоваришував з Іваном Журомським, міцна дружба з яким переросла у багаторічну творчу співпрацю, а відтак сприяла появі дуету баяністів. Талановиті молоді музиканти несли в маси кращі зразки світової музичної культури.

1939 рік – знаменний у житті М. Різоль: він закінчує музичне училище й одразу ж вступає до Київської консерваторії (клас професора Марка Геліса), одночасно розпочинається і його педагогічна діяльність у Київському музичному училищі. У цьому ж році Микола Іванович як баяніст-соліст узяв участь у Першому Всесоюзному огляді виконавців на народних інструментах, що відбувся в Москві й став його лауреатом. Це окрило молодого музиканта й підштовхнуло до створення власного ансамблю баяністів, що було його давньою мрією.

До речі, у цьому ж огляді брав участь дует баяністів у складі сестер Білецьких – Марії та Раїси. Таким чином, 1939 рік став роком «народження» нового колективу – Квартету баяністів, до складу якого увійшли сестри Раїса і Марія Білецькі, Микола Різоль та Іван Журомський. Почалися творчі будні: підбір репертуару, репетиції, пробні виступи [5].

Із-поміж 300 творів, що склали основу концертного репертуару квартету на початку творчої діяльності, більшість належали видатним композиторам (Й. Бах, Л. Бетховен, Ж. Бізе, Г. Гендель, Ф. Ліст, В. Моцарт, Р. Глієр, М. Глінка, С. Гулак-Артемовський, І. Дунаєвський, Г. Жуковський, М. Лисенко, Б. Лятошинський, Ю. Мейтус, А. Хачатурян, Т. Хренніков, А. Філіпенка, І. Шамо, Д. Шостакович, А. Штогаренко та ін.), 40 були оригінальними, а понад 20 – авторськими, створеними безпосередньо М. Різольом. Для порівняння: у фіналі творчої діяльності (1989) у репертуарі ансамблю було вже 50 оригінальних творів, майже 200 перекладів, 6 симфоній (повністю або окремими частинами), 5 рапсодій, 7 увертюр, 4 сонати, 8 варіаційних форм, 14 сюїт, низка мініатюр, а також до 100-а партитур вокальних творів із акомпанементом Квартету баяністів [6].

Однак творчі плани музикантів раптово перервала війна. М. Різоль та І. Журомський пішли на фронт, де працювали у складі концертних фронтових бригад, зокрема Микола Іванович був солістом ансамблю пісні і танцю Південно-Західного фронту (художні керівники – заслужені артисти УРСР Е. Шейнін і П. Вірський). Нелегкими фронтовими дорогами пройшов ансамбль шлях від Сталінграда до Берліна. Виступаючи у надзвичайно складних польових умовах, допомагаючи бійцям наблизити перемогу, артисти задушевною піснею, завзятим танцем підіймали їх бойовий дух.

Лише після війни, у 1946 році, квартет відновив свою творчу діяльність, але вже у складі Київської філармонії (нині – Національна філармонія України). До речі, Квартет баяністів став сімейним: Микола Різоль поєднав свою долю і серце із Раїсою Білецькою, а Іван Журомський – із Марією Білецькою. Крім того, за бажанням учасників квартету, Микола Іванович стає його керівником.

Цей період у житті Миколи Різоль був досить насиченим: він провадить активну педагогічну діяльність у музичному училищі, екстерном закінчує Київську консерваторію, а в 1948 році переходить туди на викладацьку роботу.

Квартет баяністів Київської філармонії – щаслива співдружність прекрасних музикантів-віртуозів, кожен з яких був наділений яскравою творчою індивідуальністю і водночас досконало володів тонким мистецтвом ансамблевої гри.

Після смерті І. Журомського у 1978 р. партію бас-баритона в ансамблі було доручено виконувати учневі М. Різоль – Анатолію Тихончуку, який доклав чимало зусиль, щоб бути достойним наступником свого попередника. Так, за участю А. Тихончука квартет баяністів записав у фонд українського радіо близько 50-и творів, а також двох грамплатівок (Всесоюзна фірма «Мелодія»), де було представлено мелодії народів СРСР (1981) та українську народну музику (1983).

Якщо говорити про специфіку звучання колективу, то насамперед слід відзначити його неабиякі виразальні й технічні можливості, які були притаманні виконавцям:

охоплення майже всього оркестрового діапазону, здатність до виконання найтоншого нюансування і філірування, безмежна штрихова палітра, широкі фактурні можливості.

Квартет узяв участь у близько п'яти тисячах переважно самостійних концертів більш ніж у 500 містах колишнього Радянського Союзу, на яких побували мільйони слухачів. Його виступи відбувалися на таких відомих сценах, як Концертний зал імені П. Чайковського, Колонний зал Будинку Рад у Москві, Зал капели імені М. Глінки в Санкт-Петербурзі, Концертний зал «Естонія» в Таллінні, Колонний зал імені М. Лисенка в Києві та багатьох інших. Більше 200 газет і журналів опублікувало рецензії на концерти Квартету баяністів Київської філармонії. Колектив здійснив понад 100 фондових записів, зокрема записав 12 грамплатівок; видав три випуски збірника «Із репертуару Квартету баяністів Київської філармонії» й три монографії про творчість Квартету баяністів [7].

Цьому унікальному ансамблю судилася щаслива творча доля – виступати разом із надзвичайним успіхом упродовж 50-ти років, 40 з яких – у незмінному складі, що є справжнім взірцем творчого довголіття. Відомий композитор Тихон Хренніков свого часу у зв'язку з цим зауважував: «Перед усім світом цей ансамбль постає як явище унікальне. Я не знаю нині іншого такого колективу, такої художньої сили» [5].

Творча та виконавська діяльність колективу сприяли формуванню у другій половині ХХ століття нової оригінальної літератури в галузі ансамблевого виконавства баяністів, акордеоністів, зокрема концертного, методичного та педагогічного репертуару. Неабияке значення для розвитку теоретичних засад ансамблевого виконавства баяністів, акордеоністів отримала праця М. Різоль «Нариси про роботу в ансамблі баяністів». Як керівник квартету Микола Іванович узагальнив свій піввіковий творчий досвід, ґрунтовно представивши творчу лабораторію колективної праці, специфіку роботи музикантів в ансамблі [8].

Розкриваючи професійні «секрети», які обумовили високі художні досягнення квартету, Микола Різоль вибудовує детальну наукову методику роботи керівника колективу, на конкретних прикладах визначає роль і завдання кожного його учасника, важливість психологічного комфорту в середині ансамблю, неабияку творчу відданість з боку артистів. При цьому він окреслює питання від історії виникнення інструмента і жанру до функцій баянного ансамблю в музичному житті, дає рекомендації щодо складу баянних ансамблів, розкриває методику роботи в ансамблі та керівництво ним.

Також слід відзначити композиторське обдарування М. Різоль, його яскраві оригінальні твори для баяна. Враховуючи художньо-виражальні й технічні можливості Квартету баяністів, керівник ансамблю зробив чимало перекладів симфонічних творів, струнних квартетів, фортепіанних п'єс. Він також є автором низки фантазій, сюїт, варіацій для баяна на теми популярних народних мелодій, більшість з яких увійшла до навчального та концертного репертуару баяністів [6, с. 14].

Якщо сімдесят років тому серед баяністів-аранжувальників Микола Різоль був одним із перших, то як автор обробок українських народних мелодій і творець українського баянного репертуару йому, звичайно ж, не було рівних. Однак не лише в цьому М. Різоль був попереду всіх. Він – перший студент по класу баяна в Київській консерваторії; перший за кількістю виданої ним концертної та педагогічної

літератури, що складає близько ста збірок (понад 400 друківаних аркушів); перший в Україні лауреат Все-союзного конкурсу (1939 р.); перший керівник Квартету баяністів Київської філармонії, який встановив рекорд творчого довголіття і зробив значний внесок у розвиток ансамблевого мистецтва; перший у колишньому СРСР професор по класу баяна і перший виконавець, який розробив та використав 5-пальцеву аплікатуру на баяні (описану згодом у спеціальній методичній монографії) [8]; перший серед виконавців-баяністів народний артист України. Як наслідок – майстерність, яскрава індивідуальність, величезна ерудиція, творча фантазія, тонкий художній смак, неабиякий педагогічний талант М. Різоль стали предметом вивчення його творчості ще за життя [4].

Із 1992 року керівником Квартету баяністів Національної філармонії України стає талановитий учень професора Різоль Сергій Грінченко – митець виняткової працьовитості, високого розуміння стильових особливостей творів, народний артист України, професор баяніст віртуозно-імпровізаційного плану мислення, лауреат перших премій всеукраїнських та міжнародних конкурсів, (зокрема першої премії і Золотої медалі Міжнародного конкурсу «Гран-Прі» (Ансі, Франція); першої премії Міжнародного конкурсу «Cita di Castelfidardo») [10].

Одним із провідних колективів Національної філармонії України, що гідно продовжує славні традиції Великого Музиканта, є Квартет баяністів імені Миколи Різоль – лауреат міжнародного конкурсу в Італії, в якому грають педагогічні «онуки» Миколи Івановича – заслужені артисти України Роман Молоченко, Ігор Саєнко та Олег Шиян.

Ім'я обдарованого музиканта і професора Миколи Різоль прославили його учні – народні артисти України, лауреати міжнародних конкурсів, професори НМАУ імені П. Чайковського В. Бесфамільнов і С. Грінченко; професор Донецької консерваторії, заслужений працівник культури України М. Михальченко; заслужений діяч мистецтв України Г. Глотко; заслужені артисти України В. Булавко та О. Янкелевич, заслужені працівники культури України А. Тихончук, Є. Каплюк, А. Крюков, Ю. Чуприна, А. Лупашко, М. Єльцев, О. Сиренко та ін. [3].

Серед тих, хто закінчив клас ансамблю, – народні артисти Росії І. Шепельський, А. Хижняк, М. Худяков; заслужені артисти України В. Дорохін і М. Шумський; лауреати міжнародних конкурсів Е. Габніс і Г. Савков; заслужені працівники культури України В. Дяченко та В. Анін; лауреати всеукраїнських конкурсів В. Рунчак, Г. Козлов, В'ячеслав і Володимир Самофалови, М. Соснюк, А. Гребенюк, І. Марченко, В. Виноградчий.

Таким чином, діяльність випускників Видатного Майстра і Педагога ще і ще раз доводить, що «школа Різоль» далека від застиглого академізму. Це насамперед – живий, пульсуючий, творчий феномен, що вічно оновлюється та розвивається [2, с. 77–78].

Сьогодні прекрасним подарунком, виявом вдячності митцеві є традиційний Фестиваль-конкурс юних баяністів та акордеоністів імені М. Різоль, який із 2006 р. проводиться на багьківщині видатного музиканта, в м. Дніпрі. Приємною та зворушливою подією для всіх учасників свята стало те, що відкривав його сам корифей – Микола Іванович Різоль! Ми впевнені, що цей фестиваль для багатьох юних музикантів стане втіленням їхніх мрій та добрим стартом на шляху до вершин музичного мистецтва.

Микола Іванович Різоль, будучи великим мрійником і великим оптимістом, усім своїм життям довів, що складові щастя – займатися улюбленою справою, любити те, чим займаєшся і вірити в досягнення високих вершин.

Висновки. Зважаючи на викладене нами в дослідженні, можемо зробити висновок, що Микола Іванович Різоль зробив неоціненний внесок у розвиток не лише вітчизняного, а й зарубіжного баянно-акордеонного мистецтва: сприяв утвердженню баяна як академічного концертно-камерного інструмента, розвитку його технічних можливостей і найголовніше – створенню нового професійного репертуару для баяна та збагаченню вітчизняного мистецтва новими музичними творами. Їм'я видатного музиканта «золотими літерами» вписано в історію української академічної школи баянного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимов Ю. Т. Николай Иванович Ризоль / Ю. Т. Акимов // Баянибаянисты. – М.: Сов. композитор. – 1981. – Вып. 5. – С. 85–110.
2. Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа): [підр. для вищих та серед. муз. навч. закл.] / М. А. Давидов. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. – 592 с.
3. Димченко С. С. Педагогічні ідеї М. І. Різоль та їх вплив на розвиток баянного мистецтва України / С. С. Димченко // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 6. – С. 149–154. – (Серія «Педагогіка»).

ського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 6. – С. 149–154. – (Серія «Педагогіка»).

4. Димченко С. С. Значення виконавських та педагогічних принципів Миколи Різоль в жанровій еволюції баянної школи / С. С. Димченко // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – К., 2009. – Вип. 82. – С. 320–331.

5. Квартет баяністів імені Миколи Різоль [Електронний ресурс]. URL: <http://www.filarmonia.com.ua/about/artists/kamerni-ansambli/kvartet-bayanistiv-ime-ni-mykoly-rizolya/> (дата звернення: 24.02.2019).

6. Кужелев Д. О. Баянна творчість українських композиторів: навчальний посібник / Д. О. Кужелев. – Л.: СПОЛОМ, 2011. – 206 с.

7. Лысенко Н. Т. Квартет баянистов Киевской государственной филармонии / Н. Т. Лысенко. – К., 1979. – 94 с.

8. Ризоль Н. И. Очерки о работе в ансамбле баянистов (на основе опыта Квартета баянистов Киевской филармонии) / Н. И. Ризоль. – М.: Сов. композитор, 1986. – 224 с.

9. Ризоль Н. И. Принципы применения пятипальцевой аппликатуры на баяне / Н. И. Ризоль. – М.: Сов. композитор, 1977. – 275 с.

10. Семешко А. А. Роздуми про Майстра (штрихи до ювілейного портрета Сергія Грінченка) / А. А. Семешко. – К., 2003. – 24 с.

Дата надходження до редакції: 14.03.2019 р.

УДК 78.03(477) + 316.61

Яна ЛЕВЧУК,

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри індустрії моди
Київського національного університету культури
і мистецтва

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ МУЗИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР

У пропонованій статті окреслено соціальні передумови формування різноманітних субкультур, описано їхній вплив на естетичні сприйняття молоді. Особливу увагу приділено дієвості та ролі музики в молодіжному середовищі, доведено, що вона є не лише естетичним оформленням колективних дій, а й формою соціалізації індивіда та індивідуалізації соціуму.

Ключові слова: музична субкультура, контр-культура, рок, масова музика.

В предлагаемой статье представлены социальные предпосылки формирования различных субкультур, определено их влияние на эстетические восприятия молодежи. Особое внимание уделено эффективности и роли музыки в молодежной среде,

являющейся не только эстетическим оформлением коллективных действий, но и формой социализации индивида и индивидуализации социума.

Ключевые слова: музыкальная субкультура, контр-культура, рок, массовая музыка.

It is noted that youth culture today acts as the main factor in the formation of aesthetic, ethical, artistic views and ideas, and is manifested in practically all branches of art, including music.

The prevalence of mass culture, its penetration into the socializing process are due to the increase of the information flows in society, which results in the formation of a qualitatively new generation, that grows in the space of the «infosphere» (according to D. Roskoff).